

באותו יום את העם וצוהו על מלאכת המשכן? מפרשי רש"י הידועים לא העלו קושי זה. בספר "אמרי שפר" על פירש"י (קרקא ש"נ – לובלין ש"ז) מביא המחבר, הרב נתן אשכנזי, את הקושיה הזאת ומתרץ, רש"י כבר פירש בפרשת יתרו שאין המקרא "מן הבקר עד הערב" כפשוטו, אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכו'. לכן אין קושי שרש"י מפרש את "ויקהל משה" לענין ציווי מלאכת המשכן ממחרת יום הכפורים. כעין זה ב"צידה לדרך", פרשת יתרו (ר"ה מן הבקר עד הערב). הסבר אחר מובא בס' כלי יקר בתחילת פרשת ויקהל.

ועוד דוגמא לקושי בהעדר מראי מקומות לעיונים בפירוש רש"י. בתחילת פרשת כי תשא (שמות ל', ט"ו) כתב רש"י (ד"ה לכפר על נפשתיכם) שמדובר בשלוש תרומות "והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן, הוא המנין האמור בתחילת חומש הפקודים באחד לחדש השני בשנה השנית, ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה". לפי זה יוצא שאמנם הוקם המשכן בא' ניסן, אבל מחצית השקל נתרמה באותה שנה רק בא' אייר. מה הוא המקור של רש"י? ואיך להבין שבאותה שנה תרמו מחצית השקל רק בא' אייר? זה ועוד. בירושלמי, ריש מסכת שקלים מובאה ברייתא "ביום שהוקם המשכן, בו ביום נתרמה התרומה".

זמן רב לא מצאתי הערה לקושי זה, חוץ ממשפט קצר ברש"ש, מגילה כ"ט. ("וזה ג"כ דלא כפרש"י בר"פ תשא פסוק ט"ו ע"ש). אחר כך מצאתי ב"פרדס יוסף", ריש פרשת כי תשא שעל קושי זה העיר ה"טורי אבן – אבני שהם" מגילה כ"ט: שמביא את דברי רש"י הנ"ל וכותב "וק"ל א"כ לא היתה התרומה בר"ח ניסן כיון שלא נתנו שקלים עד אייר לצורך הקרבנות" ומסיים "והשתא אי לא נתנו שקלים לקרבנות עד א' באייר בשנה השנית מאין נתרמה התרומה בא' בניסן שלפניו". אכן נמצאת הקושיה, אך בלי תירוץ. ובמשך הזמן מצאתי מראי מקומות נוספים, החל מ"מושב זקנים" תחילת פרשת תרומה (שמות כ"ה, ג') "הקשה הר"י אותן קרבנות שהביאו מאחד בניסן שהוקם המשכן עד אחד באייר שהביאו כל אחד מחצית השקל ממה הביאו אם לא בשוה, וצ"ל שהיו מוסרים לצבור". וכן העיר על קושי זה רבי שלמה סיריליו בהקדמתו לירושלמי, מסכת שקלים (יצא לאור ע"י הרב אפרים זאב גרבוז, ירושלים תשי"ח); "צידה לדרך" שמות ל', ט"ו; "חידושי רבינו הגרי"ז" על התורה, ריש פרשת תרומה; "ברייטא דמלאכת המשכן" מהדורת הרב חיים קניבסקי שליט"א, "דעת" עמ' ה'; "תורת זאב" להרב זאב דוב צ'צ'יק, סי' כ"ט.

ואפשר להוסיף על קושי זה בהבנת פירש"י בתחילת פרשת כי תשא,

שבגמרא שבת פז: מובא שאותו יום, בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש, היה היום הראשון לעבודה ומפרש רש"י (ד"ה ראשון לעבודה) "לסדר עבודת ציבור תמידין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה" ומכאן שגם לפי רש"י השתמשו כבר בא' ניסן בכספי תרומת הלשכה עבור קרבנות ציבור. גם על זה העיר לי אחד מבני הבית.

הבאנו דוגמאות אחדות כדי להדגים את הצורך בריכוז החומר הרב המפוזר במאות ספרים, ראשונים ואחרונים, פוסקים ומפרשי ש"ס, הדנים בפירושי רש"י לתורה. מקביל לכך יש לאסוף מראי מקומות לעיונים בפירושי רש"י לתורה מובאים בספרי מחשבה ומוסר.

לא כאן המקום לתאר איך לחפש את החומר הרב ואיך להכינו לדפוס. יש להקדים לפני כל מראה מקום את הבעיה הנדונה בפירוש"י. אפשר להכין מראי מקומות בלבד ואפשר להביא תמצית הדברים. בהוצאת הרמב"ם – מהדורת שבתי פרנקל נעשתה עבודה יפה בתוספת "ספר ליקוטים" מפירושים קצרים ו"ספר המפתח" עם מראי מקומות רבים לדיונים בדברי הרמב"ם. גם פירוש רש"י לתורה ראוי ל"ספר מפתח". כמובן אי אפשר להביא את כל מה שנכתב על פירוש"י; על צוות תלמידי חכמים לבחון את החומר אחרי עבודת האיסוף. מאידך יש להקפיד על אובייקטיביות מרבית ולא יתכן שמצטטים שיטה מחודשת של גאון גדול בדורנו בכוונת הרמב"ם לפני שיטות ה"תוספות יום טוב" וגדולי אחרונים אחרים⁶. הליקוט ב"ספר מפתח" ברמב"ם מהדורת שבתי פרנקל בנוי על מספר רב של מפרשים, אבל לא נעשה מאמץ לְאִתֵּר פירושים חשובים המפוזרים בספרים פחות ידועים או שנדפסו בכתבי עת תורניים. בודאי אין צורך לציין כל פירוש, אבל חשוב לציין כל עיון יסודי, גם אם המחבר לא שייך ל"שורה הראשונה" של מפרשים. ובודאי אין לעשות שיפוט פוליטי בבחירת החומר!

וכלל חשוב בכל מפעל תורני אמיתי. אם המטרה טובה ורצויה, לא יתכן שלא חשבו כבר בעבר על רעיון כזה. מפעל האנציקלופדיה התלמודית הוא מפעל מהפכני, אבל בכל זאת אין כאן רעיון חדש. הוכחה לכך ספרי "פחד יצחק" ו"שרי חמד". וכן הרעיון של ספר ליקוטים וספר מפתח על פירוש"י

6. ראה "פרדס יוסף" שמות מ', כ"ט על הסתירה בין פירוש"י שם "אף ביום השמיני [של המילואים] שימש משה" ובין רש"י זבחים י"ט: (ד"ה משה ואהרן) "שאף משה כהן היה בשבעת ימי המילואים ואע"ג דלא כהני בבת אחת". סתירה זו מובאה שם בשם "הגהות נוב"י". כנראה הכוונה להגהות ר' יחזקאל לנדא, בעל יד המלך, בש"ס וילנא, וזה לא ה"נודע ביהודה".